

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Kultura intelektualna Pompejusza

Author: Tadeusz Aleksandrowicz

Citation style: Aleksandrowicz Tadeusz. (2018). Kultura intelektualna Pompejusza. W: N. Rogosz (red.), "Wybitni Rzymianie czasów schyłku Republiki : Gnejusz Pompejusz Wielki (106-48 przed Chrystusem)" (S. 149-156). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Kultura intelektualna Pompejusza

— Tadeusz Aleksandrowicz —

UNIwersytet śląski w Katowicach

W relacjach źródłowych i opracowaniach dotyczących Gnejusza Pompejusza Wielkiego (*Cnaeus Pompeius Magnus*) zauważa się tendencję do swoistego relatywizowania jego stosunku do szeroko rozumianej kultury, który na tle jego osiągnięć politycznych i militarnych przedstawia się zdecydowanie skromniej. W moich wcześniejszych pracach zajmowałem się osobą Pompejusza najpierw w badaniach nad zainteresowaniami literackimi i predylekcjami oratorskimi rzymskiej *nobilitas* w schyłkowym okresie Republiki¹. Należał on bowiem do elity władzy, jaką była *nobilitas*, stanowiąca górną warstwę stanu senatorskiego — *Oberschicht*, jak pisał Matthias Gelzer². Uwzględniłem Pompejusza także w prozopograficznych badaniach nad kulturą intelektualną rzymskich konsulów z lat 146—43³, wszak sprawował on ten urząd trzykrotnie w tym okresie, najpierw w 70 roku, a potem w 55 i 52⁴. Dlatego celem niniejszego artykułu jest próba syntetycznego przedstawienia formacji intelektualnej Pompejusza z uwzględnieniem nowszych badań nad tym problemem⁵.

Określenia formacja i kultura intelektualna są ściśle związane z łacińskimi rzeczownikami *formatio*, *cultura* i *intellectus*. Słowa te występowały w klasycznej łacinie w różnych kontekstach, ale nie były one używane przez starożytnych jako pojęcia *formatio intellectualis* lub *cultura intellectualis*. Mimo więc antycznej

¹ Zob.: ALEKSANDROWICZ 1990, 68—69; IDEM 1996, 72—73. Daty w tekście artykułu odnoszą się do czasów przed Chrystusem.

² Por. GELZER 1962, 60. Polemikę z poglądem Gelzera przedstawił Adam Ziółkowski 2004, 285—289.

³ Zob.: ALEKSANDROWICZ 2002, 43—45.

⁴ MILTNER 1952, 2062—2211; BROUGHTON 1952, 126.

⁵ Najnowszą literaturę przedmiotu o Pompejuszu zob. ROGOSZ 2014, 169—187.

etymologii terminy te należą do nowożytnego aparatu pojęciowego⁶. Natomiast Rzymianie dla wyrażenia istoty tego zjawiska posługiwali się w interesującym nas okresie bardziej skonkretyzowanymi opisami. Mówili więc wprost, że ktoś był *litteratus, eruditus, doctus, sapiens, orator, philosophus* czy *intellegens*⁷.

Kultura intelektualna wyraża się zatem poprzez różne cechy, postawy i działania świadczące o pewnej formacji intelektualnej. W łacińskim rzeczowniku *formatio* sufiks *-tio* stanowi pierwiastek dynamiczny, który sprawia, że termin formacja intelektualna wyraża najpierw proces kształcenia umysłu, który jest wtedy ściśle związany z edukacją, czyli wychowywaniem głównie pod względem umysłowym. Łacińska *educatio* oznacza jednak nie tylko wychowywanie, ale także jego efekt w postaci wykształcenia. Również *formatio* znaczy w tym kontekście nie tylko proces kształcenia umysłu, ale również jego wynik, czyli ukształtowanie intelektu. Podobnie można powiedzieć o słowie *cultura*, które wprawdzie nie zawiera dynamizującego sufiksu *-tio*, ale jego sens, poprzez związek z czasownikiem *colo* — *colere*, dotyczy postaw aktywnych, w tym przypadku związanych z doskonaleniem intelektu⁸.

Dlatego już na wstępie kulturę intelektualną Pompejusza trzeba widzieć jako wynik różnych procesów, które przez parę dziesięcioleci kształtowały osobowość, zainteresowania, wiedzę i ewentualnie jego twórczą działalność. Poziom intelektualny Pompejusza był konsekwencją ówczesnego modelu edukacji, indywidualnych zdolności i przebiegu kariery politycznej. Ważne było w tym kontekście również przywiązanie do tradycji przodków (*mos maiorum*)⁹.

Powszechnie znana jest rola domu rodzinnego, a zwłaszcza matek, w pierwszym etapie edukacji dzieci w starożytnym Rzymie¹⁰. Kolejnymi etapami kierowali nauczyciele — *litterator, grammaticus* i *rhetor*, a w późniejszym okresie dopełnieniem były studia w znanych centrach kultury hellenistycznej¹¹. Edukacja ta odbywała się pod wyraźnym wpływem greckiej *paidei* (παιδεία) i systemu wartości wyrażającego się w idei *kalokagathia* (καλοκάγαθία)¹². Istotne były także doświadczenia nabywane podczas praktycznego stażu odbywanego u boku

⁶ Zob.: CRAWFORD 1978, 193—208; LANA 1990, 87—116; WALLACE-HADRILL 1997, 3—22; GRIFFIN 2008, 689—728; HUSKINSON 2000, 5; MOATTI 2000, 685—691.

⁷ Cic., *Brut.* 54, 198—200; *De or.* 2, 6, 25.

⁸ Zob.: Cic., *Tusc. disp.* 2, 13; *De fin.* 5, 54.

⁹ Zob.: EARL 1967, 11—34; PINA POLO 2003, 13—17.

¹⁰ Zob.: DIXON 1992, 98—132; BARNARD 1990, 383—392; JUNDZIŁ 2001, 55—58, 98—102; APPEL 2014, 159—161.

¹¹ Zob.: EYRE 1963, 47—59; GWYNN 1964, 11; CLARKE 1971, 28—45; BONNER 1977, 165—276; CEKOVIC 1992, 93—99; BARROW 1996, 67—85; FRASCA 1996, 11.

¹² Zob.: JAEGER 2001, 5; TURASIEWICZ 1980, 7, 27, 31.

znanych osób życia publicznego (*tirocinium fori*)¹³. Uzyskane wykształcenie i wstępna praktyka były wzbogacane doświadczeniem zdobytym na konkretnych stanowiskach w trakcie służby wojskowej, działalności administracyjnej, sądowiczej i religijnej¹⁴. Wszystko to sprawiało, że osoby aspirujące do najwyższych stanowisk w państwie były zmuszone do niemal ustawicznego kształcenia się, czemu mogły służyć także różne sposoby spędzania czasu wolnego (*otium*) od zajęć państwowych (*negotium*)¹⁵. Ich pozycja ekonomiczna była zróżnicowana, ale w żadnym wypadku nie ograniczała dostępu do kolejnych etapów edukacji¹⁶. Stosunkowo powszechna znajomość pisma w górnych warstwach społeczeństwa rzymskiego, bilingwizm i oralny system komunikacji warunkowały rozwój intelektualny poszczególnych jednostek żyjących w okresie schyłkowej Republiki¹⁷. Podkreślić trzeba, że przyszło im żyć w czasach niespokojnych, wypełnionych zaciętą walką polityczną, korupcją, przemocą, proskrypcjami, wojnami domowymi i zewnętrznymi¹⁸.

Trudno stwierdzić, w którym momencie swego życia aktywni politycznie Rzymianie osiągnęli szczyt intelektualnych możliwości. W każdym razie sformalizowany *cursus honorum* dowodzi, że najwyższe szczeble kariery politycznej z założenia powierzano czterdziestolatkom. Świadczy to, że wybijających się mężczyzn w tym wieku uważano za osoby w pełni przygotowane do pełnienia *magistratus maiores*. Dotyczyło to także poziomu ich kultury intelektualnej, zwłaszcza w sferze receptywnej. W dziedzinie kreatywnej punkt szczytowy mógł nastąpić później lub wcześniej. W twórczości artystycznej akme (ἀκμή) osiągnana była raczej wcześniej, natomiast w działalności naukowej — później.

Pompejusz bardzo wcześnie znalazł się w wirze wojny ze sprzymierzeńcami italskimi (*bellum sociale*)¹⁹, u boku swego ojca Pompejusza Strabona, konsula 89 roku. Miał wtedy ledwie szesnaście lat. Potem nastąpiła szybka kariera, która związana była również z udziałem w kolejnych wojnach i właściwie dopiero w wieku dojrzałym mógł aktywniej zainteresować się problematyką kulturalną.

¹³ Zob.: MARROU 1969, 331.

¹⁴ Zob.: DAVID 1992, 397—399; SZEMLER 1972, 182—188.

¹⁵ Zob.: WIRSZUBSKI 1954, 1—13; ANDRÉ 1962, 5—6, 24; IDEM 1966, 10; BALSDON 1960, 43—50; IDEM 1969, 121; PELLEGRINO 1986, 63—74; TONER 1995, 17—31.

¹⁶ Zob.: JACZYNOWSKA 1962, 11, 486—497; SHATZMAN 1975, 16.

¹⁷ Zob.: KAIMIO 1979, 41; WIPSYZKA 1983, 1—9; HARRIS 1989, 175; ACHARD 1991, 122, 160; SALLES 1992, 77; DUBUISSON 1992, 187—206; ROCHETTE 1996, 3—19; PINA POLO 1996, 174; VALETTE-CAGNAC 1997, 63—64; TURASIEWICZ 1999, 180; MILES 2000, 50, 60; IMBER 2001, 199—216; MORAWIECKI 2002, 35.

¹⁸ Zob.: BRUNT 1979, 10; HINARD 1985a, 17; LINTOTT 1990, 1—16; IDEM 1999, 208—216; LINDERSKI 1995, 107—114; DOSI 1999, 8.

¹⁹ Zob. szerzej ALEKSANDROWICZ 1978, 489—502.

Zachowane źródła pozwalają wręcz stwierdzić, że jego formacja intelektualna miała specyficzny charakter i wyraźnie ewoluowała.

Liczne komplementy Cycerona pod jego adresem bywały bardzo ogólne²⁰ i często niezmiernie subiektywne, jak na przykład w niemal apologetycznej mowie *De imperio Cnei Pompei* popierającej wniosek Gajusza Maniliusza w sprawie powierzenia Pompejuszowi naczelnego dowództwa w wojnie z Mitrydatesem VI Eupatorem i Tigraneselem, wygłoszonej w 66 roku. Przypominał wtedy Cyceron, że dziesięć lat wcześniej Pompejusz wykazał się w Hiszpanii, podczas wojny z Sertoriuszem, boską rozważą i szczególnym męstwem (*divino consilio ac singulari virtute*)²¹. Zresztą w wielu miejscach tej mowy podkreślał Cyceron roztropność, powagę i bogactwo myśli, wielkie umiarkowanie i wszystkie najwyższe zalety Pompejusza. Natomiast w dialogu pt. *Brutus*, będącym historią republikańskiego oratorstwa, akcentował jego rozsądne spojrzenie na poruszane tematy²².

Bezspornym faktem jest natomiast to, że wokół Pompejusza skupiało się wielu ówczesnych uczonych, a wśród nich historycy i biografowie Teofanes²³, Lukceusz i L. Woltacyliusz Pitolaus²⁴ oraz Aulus Cecyna²⁵, a później gramatycy Pompejusz Lenaeus²⁶ i przez pewien czas Kurcjusz Nikiasz²⁷, a także sam M. Terencjusz Warron²⁸. Również powinowactwo, poprzez matkę Lucylię, z wybitnym poetą Lucyliuszem miało wpływ na zainteresowanie Pompejusza twórczością swego prawuja²⁹. Ponadto autorzy starożytni przytoczyli przykłady, mające świadczyć o pewnym zainteresowaniu Pompejusza filozofią stoicką. Plutarch wspominał, że Posejdonios w obecności Pompejusza na Rodos wygłosił mowę przeciw retorowi Hermagorasowi³⁰. Natomiast Cyceron opisał ponowne spotkanie Pompejusza z Posejdoniose, którego ten wielki wódz bardzo cenił³¹. Był ponadto niezwykle hojny dla filozofów, zarówno na Rodos, jak i w Atenach³². Część relacji z tymi uczonymi była obliczona na wdzięczność z ich strony w postaci pisania utworów

²⁰ Cic., *Brut.* 93, 320; 95, 325; 95, 327. Zob. także ROCHETTE 2002, 41.

²¹ Cic., *De imp. Cn. Pomp.* 4; 10; 14; *Cum popul.* 7; 16.

²² IDEM, *Brut.* 68, 239.

²³ IDEM, *Att.* 5, 11, 3; *Brut.* 93, 320; *Pro Arch.* 10; VELL. PAT. 2, 18, 1; STRAB. 11, 5, 1; 13, 2, 3; zob. także WITKOWSKI 1927, 196—197; SEAGER 1979, 52; CRAWFORD 1978, 203—204.

²⁴ SUET., *De gramm.* 27, 1; SUET., *Iul.* 75, 5; ANDERSON 1963, 57.

²⁵ Cic., *Fam.* 6, 7, 1; SUET., *Iul.* 75, 5.

²⁶ IDEM, *De gramm.* 15, 1; 27, 2.

²⁷ Ibidem 14, 1.

²⁸ Cic., *Att.* 3, 15, 1; 3, 18, 1. Zob. także ALEKSANDROWICZ 2009, 90—91.

²⁹ PLIN., *Nat. hist.* 7, 54; SUET., *De gramm.* 14, 3. Zob. także GELZER 1942, 6; ANDERSON 1963, 57.

³⁰ PLUT., *Pomp.* 42, 10; CLARKE 1956, 64.

³¹ Cic., *Tusc. disp.* 2, 25, 61; *Hort.* fr. 44. Por. SINKO 1948, 3—4.

³² PLUT., *Pomp.* 42, 10—11. Por. GELZER 1949, 82.

sławiących jego czyny bądź atakujących politycznych przeciwników, co stanowiło powszechną praktykę.

Przy okazji spotkania z Teofanese w Mitylenie był Pompejusz obecny na miejscowym konkursie poetyckim, na którym recytowano wyłącznie utwory sławiące jego czyny. Jednak przysłuchiwanie się tym popisom mogło być raczej urzędniczym rytuałem okolicznościowym niż wyrazem poważniejszych zainteresowań literackich. Z podobną uwagą należy odnieść się do metafory Cycerona przywołującej postać Medei w mowie *De imperio Cnei Pompei*, która nawiązywała do którejs z łacińskich przeróbek greckiej tragedii³³. Mit ten musiał być bowiem powszechnie znany, skoro Cyceron zdecydował się go przywołać w mowie wygłoszonej do szerokiego kręgu słuchaczy na zgromadzeniu ludowym. Znacząca jest także powściągliwość Lukana, który w *Farsalii (Pharsalia)* był bardzo oszczędny, gdy opiewał inne przymioty intelektualne Pompejusza niż talenty wojskowe³⁴.

We wspomnianej Mitylenie znacznie poważniej zainteresował się Pompejusz architekturą tamtejszego teatru. Jak pisze Plutarch, „opisał sobie jego wygląd i plan sytuacyjny, żeby podobny zbudować w Rzymie, ale większy i wspanialszy”³⁵. Jak wiadomo, zamysł ten udało mu się zrealizować na Polu Marsowym w Rzymie w 55 roku³⁶. Monumentalizm Teatru Pompejusza widoczny jest do dzisiaj w jego pozostałościach rozciągających się od L’Area sacra di Largo di Tore Argentina aż po Campo de’ Fiori, a także na ocalałym fragmencie *Forma Urbis Severiana*. Ten pierwszy w Rzymie stały teatr kamienny okazał się bodaj najtrwalszym śladem twórczej inwencji kulturowej Pompejusza, mającej także wymiar praktyczny, polityczny, religijny i propagandowy³⁷. Zauważyć jednak trzeba, że poziom widowisk i przedstawień wystawianych na otwarciu tego teatru spotkał się z krytyczną oceną Cycerona i Plutarcha³⁸.

Na późniejszą formację intelektualną Pompejusza pewien wpływ miały jego żony³⁹, z których Julia, córka Cezara, a następnie Kornelia, córka Metellusa Piusa, były kobietami niepospolitymi pod tym względem⁴⁰. Zdarzało się także, iż Pompejusz brał udział w działalności sądowniczej, ale nieustanna aktywność polityczna i militarna coraz bardziej uniemożliwiały mu angażowanie się w tej dziedzinie⁴¹. Był jednak osobą otwartą na zagadnienia związane z nauką, mimo

³³ CIC., *De imp. Cn. Pomp.* 9, 1.

³⁴ LUC., *Bell. civ.* 7, 567—576. Zob. także ADORJÁNI 2007, 194.

³⁵ PLUT., *Pomp.* 42, 3 (przeł. Mieczysław BROŻEK).

³⁶ CIC., *Fam.* 8, 1, 1; PLUT., *Pomp.* 52, 4.

³⁷ Zob.: SADURSKA 1975, 165—167; OSTROWSKI 1999, 151—152.

³⁸ CIC., *Fam.* 7, 1, 1—4; PLUT., *Pomp.* 52, 4. Zob. także SŁAPEK 1995, 124.

³⁹ POR.: HADAS 1930, 15; ANDERSON 1963, 30—56; LEACH 1978, 123—149.

⁴⁰ PLUT., *Pomp.* 55, 1; APP. *BC* 2, 83, 351. Por. także OOTEGHEM 1968, 303.

⁴¹ CIC., *De leg.* 2, 3, 6; PLUT., *Pomp.* 4, 2.

że tylko w bardzo umiarkowanym zakresie mógł uczestniczyć w życiu intelektualnym swej epoki. Zapewne w jego zachowaniach sporo było wodzowskiego pragmatyzmu i próżności, nie obojętnych ówczesnym intelektualistom, którzy widzieli w nim swego patrona (by nie powiedzieć mecenasa) — wprawdzie niezbyt błyskotliwego, ale pomocnego i hojnego, na co szczególnie uwagę zwróciła Elizabeth Rawson⁴².

Niedostatki jego wykształcenia są niewątpliwe. Wynikały zaś one z wczesnego zaangażowania się w działalność wojskową a potem polityczną. Według Plutarcha przez pewien czas Pompeusz posiadał księgozbiór zdobyty przez jego ojca w Asculum, który jednak rozgrabili stronnicy Cynny⁴³. Bezdyskusyjne sukcesy militarne skłaniały Pompejusza do naśladowania zwłaszcza Aleksandra Wielkiego⁴⁴, co także prowadziło do upodabniania się na męża stanu typu hellenistycznego i popierania rozwoju kultury w swoim otoczeniu, często zresztą w celach propagandowych⁴⁵. Ten rys jego działalności potwierdza także przywiązanie do kultu Herkulesa Niezwyciężonego (*Hercules Invictus*; Ἡρακλῆς ἀνίκητος)⁴⁶ i Wenus Zwycięskiej (*Venus Victrix*), której świątynia zamykała jego teatr od strony zachodniej, w czytelnej opozycji do mitu o Wenus Rodzicielce (*Venus Genetrix*), od której swój ród Cezar wywodził⁴⁷.

Formację intelektualną Pompejusza w znacznej mierze odzwierciedlał jego stosunek do oratorstwa, gdy za swojego trzeciego konsulatu ograniczył mówcom występującym w sądach czas przemawiania, co według Tacyty było ograniczeniem wolności słowa, ale jednocześnie zwracało uwagę na konieczność zwięzłości i rzeczowości przemówień, ograniczając jednocześnie przypadki nadużyć ze strony opozycji, której przedstawiciele nierzadko wygłaszali długie oracje o charakterze obstrukcyjnym⁴⁸. O tej ustawie Pompejusza (*lex Pompeia*) wspominał wcześniej Cynceron, zaznaczając, że ograniczała ona czas przemawiania do trzech godzin⁴⁹.

Można więc uważać Pompejusza za uosobienie pragmatycznego Rzymianina, który nie był wprawdzie wyrobionym erudytą (*eruditus*), ale wyróżniał się rozumą, roztropnością i mądrością praktyczną (*prudentialia*), bo — jak, nieco obiek-

⁴² Zob.: POPŁAWSKI 1933, 8; IDEM 1935, 13; ZIELIŃSKI 1989, 381; ANDERSON 1963, 57—82; KORPANTY 1971, 63; RAWSON 1985, 104—109.

⁴³ PLUT., *Pomp.* 4, 2: „[...] διαρπασάντων”. Zob. także ALEKSANDROWICZ 1988, 14; IDEM 1992, 45, 47.

⁴⁴ PLUT., *Pomp.* 2; zob. także GREENHALGH 1980, 11, 122; EDWARDS 1991, 69—85.

⁴⁵ ANDERSON 1963, 86—87.

⁴⁶ APP., *BC* 2, 76, 319: „[...] Ἡρακλέα ἀνίκητον”.

⁴⁷ SUET., *Iul.* 6, 1: „[...] a Venere Iulii, cuius gentis familia est nostra”.

⁴⁸ TAC., *Dial.* 38, 2.

⁴⁹ CIC., *Brut.* 94, 324: „[...] cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis”.

tywizując, pisał Cyceron w 46 roku, a więc już po śmierci Pompejusza — mądrze oceniał on istotę problemu⁵⁰. Był on niewątpliwie jednym z najwybitniejszych wodzów starożytności, wybitnym politykiem, dążącym do jedynowładztwa⁵¹. Swoją myślą polityczną przewyższał Cezara i wyprzedzał późniejszego Oktawiana Augusta.

Na koniec wypada zgodzić się z autorami antycznymi i współczesnymi badaczami, że bardzo wczesne zaangażowanie w sprawy wojskowe i publiczne sprawiło, że Pompejusz, podobnie jak wcześniej jego ojciec Pompejusz Strabon odnośnie do niego samego, nie zdołał zadbać o staranne wykształcenie swoich synów, Gnejusza i Sekstusa, którzy po śmierci ojca kontynuowali walkę najpierw z Cezarem a potem z jego politycznymi spadkobiercami⁵². Tak jak w przypadku ojca, ich młodość przypadła na wojenne lata, niesprzyjające systematycznej i gruntownej edukacji, ale pozwalające na rozwinięcie wrodzonych talentów z zakresu sztuki wojennej. Nie zmienia to faktu, że pod względem formacji intelektualnej Pompejusz ustępował prawdziwym luminarzom swoich czasów, jakimi byli na przykład jego polityczni konkurenci, najpierw Lukullus a potem Cezar — wszechstronnie utalentowani, wywodzący się z rodów o utrwalonych już tradycjach kulturalnych. Niemniej popularność Pompejusza wśród arystokracji senatorskiej oraz jej poparcie mogą świadczyć o tym, że jego formacja intelektualna nie ustępowała przeciętnej w tamtym środowisku. Pewnym potwierdzeniem tego, jest także poparcie okazywane mu przez najwybitniejszych rzymskich intelektualistów jego czasów — z Cyceronem i Warronem na czele.

⁵⁰ Ibidem 68, 239: „[...] rem prudenter videbat”; zob. także OOTEGHEM 1954, 37; SUMNER 1973, 129; ALEKSANDROWICZ 1996, 72—73.

⁵¹ Zob.: MEYER 1922, 174; GREENHALGH 1981, XV, 54; AMELA VALVERDE 2003, 9.

⁵² CIC., *Brut.* 68, 239; zob. także HADAS 1930, 10—20; MORAWIECKI 1989, 61; ALEKSANDROWICZ 1996, 78, 96.

Tadeusz Aleksandrowicz
Intellektuelle Kultur des Pompeius Magnus

ZUSAMMENFASSUNG

Verschiedene Monografien über Cnaeus Pompeius Magnus neigen dazu, die Haltung des Pompeius zur Kultur im weiten Verständnis zu relativieren, obwohl diese im Vergleich zu seinen politischen und militärischen Leistungen viel bescheidener war. Erhaltene Quellen lassen feststellen, dass intellektuelle Kultur des Heerführers spezifisch war und deutlich evolvierte, gleichwohl stand er hierin den richtigen derzeitigen Berühmtheiten, zu denen beispielsweise seine politischen Konkurrenten, allseitig talentierten und aus den Familien mit gefestigten kulturellen Traditionen stammenden: Lucullus und Caesar zählten, nach. Nichtsdestotrotz erfreute sich Pompeius großer Beliebtheit bei den ihn fördernden Senatoren, was darauf hindeutet, dass sein Intellekt von damaligem Hochadel als überdurchschnittlich betrachtet werden musste. Davon zeugen auch Pompeius Mäzenatentum über Kultur und die ihn unterstützenden besten römischen Intellektuellen — mit Cicero und Varro an der Spitze.

Tadeusz Aleksandrowicz
Intellectual culture of Pompeius

SUMMARY

In scholarly literature on Cnaeus Pompeius Magnus there is tendency to relativize his attitude to broadly defined culture. His intellectual formation, when confronted with his political and military achievements, seems to be less impressive. Extant sources, however, allow us to conclude that his intellectual formation was idiosyncratic and developed throughout his life. It does not change the fact that his intellectual formation was not as profound as this of the undisputed luminaries of his times, that is, for instance, his political rivals — first Lucullus, then Caesar. Yet, they both came from families with solidified cultural traditions. Nonetheless, both popularity that Pompeius enjoyed amongst the senators as well their support might prove that his intellectual formation did not differ from what was considered average in this milieu. Additional proof of Pompeius' intellectual interests might be provided by his cultural patronage and support given to him by the most outstanding Roman intellectuals of his period, most notably Cicero and Varro.